

Simple o ximple?

Una reflexió sobre la poesia infantil

Felipe Munita i Neus Real
(Grup GRETEL, UAB)

Si pensem en la presència dels gèneres literaris a les aules d'educació infantil i primària, convindrem que la poesia és, en general, com la Ventafocs. Tan sols l'ocasió puntual d'un gran esdeveniment li permet mostrar en públic la seva autèntica bellesa. Nadal o Sant Jordi solen ser l'únic ball al qual pot, d'una manera o altra, assistir –els únics moments del curs en què adquireix protagonisme–. Però si apostem per una educació literària integral, que contempli totes les possibilitats per als lectors, caldria que aquesta situació canviés. I per canviar-la, una de les creences que convé modificar és que la producció poètica destinada als infants ve marcada per una senzillesa que li resta categoria literària. Certament, no tot el que es publica arriba sempre al nivell desitjable, però simplicitat no equival necessàriament a inferioritat artística. *Simple* no hauria de voler dir *ximple*, en aquest cas. L'article que presentem es proposa ajudar a demostrar-ho.

I

El punt de partida de la nostra reflexió podria sintetitzar-se en una idea: la complexitat en la simplicitat. La poesia infantil s'ha associat tradicionalment a certes característiques, com els versos breus, la rima o el joc fonètic. És a dir, a recursos senzills. Sovint oblidem, però, que aquests elements no constitueixen el centre de l'univers literari, sinó que estan al servei de la imatge poètica, que és un component molt més important perquè projecta una mirada diferent, estètica, sobre el món. Si aquesta mirada no existeix, ens trobem amb textos literàriament pobres i buits de significat que infantilitzen el lector (per exemple, amb rodolins maldestres i sense sentit). Malauradament, el mercat actual és ple de poemaris així. Per això els mediadors hem d'afinar les valoracions i saber quan estem davant d'una proposta poètica de qualitat: una proposta que convidi l'infant a explorar noves maneres d'habitar, contemplar i comprendre el món mitjançant una producció indubtablement artística. “Un pétal de gerani”, de Maria-Mercè Marçal, recollit a *La màgia de les paraules* (Baula, 2004), n'és un bon exponent:

Un pètal de gerani
ha deixat el balcó
i, encara viu, trobava
els teus peuets de rosa.

(Quin caragol veloç
rosega, lent, les vores
d'aquest matí d'hivern
vell sota pluja nova?)

Guaita, ja sobre el verd
resta només, color
de guspireig com fuig,
un rastre: aquest poema.

Un lector despreocupat pot opinar que aquest és un text molt simple. El lector atent, però, s'adona que és *només* amb recursos simples que Maria-Mercè Marçal ens mostra la bellesa d'un instant aparentment prosaic, dotat de transcendència en la mesura que la coincidència d'un infant i un pètal de gerani es converteix en una imatge poètica de gran intensitat. Perquè el pètal i l'hivern simbolitzen allò que tindrà una fi imminent, mentre que la criatura de "peuets de rosa" i la pluja que anuncia la primavera representen, alhora, un començament. Som, en definitiva, davant del cicle natural de la vida, ininterromput i simultàniament fugaç. Tanmateix, en un interessant gir metapoètic s'explicita que alguna cosa en queda, d'aquest moment que enclou la mort en la vida i la vida en la mort: en queda el poema, "color de guspireig com fuig" (una fórmula que altera la frase original, "color de gos com fuig", per modificar-ne el sentit i conferir-li bellesa lírica). La poesia, doncs, s'ofereix com el vestigi exclusiu (com "un rastre") d'allò que és impossible de retenir. La imatge del caragol veloç (oxímoron perfecte!) reforça el caràcter cíclic de la naturalesa amb un elogi a la lentitud dels seus processos, ja que un dels animals més pausats (el que surt precisament quan la renovació estacional s'insinua a través de l'aigua, font de vida) és l'únic ésser capaç de rosegat "les vores / d'aquest matí d'hivern / vell sota pluja nova". És a dir, és qui il·lustra el pas del temps, connotat també per la juxtaposició de dos adjectius que, contraposats, reuneixen la vellesa de l'hivern i la joventut d'una pluja associada a l'estació que hi segueix a través del qualificatiu "nova". Un moment ben quotidià i en aparença innocu es converteix, amb el seu tractament poètic, en tota una altra cosa.

Aquí, com en qualsevol bon poema, cada mot ha estat curosament escollit per vertebrar el sentit profund del text, al qual també contribueix l'arquitectura formal. Els versos d'art menor aporten una musicalitat que alleugereix la densitat de les imatges, i la tria de tres estrofes en quartets accentua el sentit de les tres instantànies que presenta l'univers poètic: la trobada pètal / infant (l'anècdota), l'acció lenta i alhora imparabile del temps (el tema) i la poesia com a mitjà de permanència (la reflexió metaliterària). Vet aquí aquella "senzillesa de diamant" amb què Cecilia Bajour ha caracteritzat la bona poesia infantil: una senzillesa que, amb mitjans ben poc artificiosos però de gran polidesa, articula mons extraordinàriament complexos i rics de significat. La profunditat en la simplicitat, doncs. Res a veure amb la ximpleria de rimar, posem per cas, *barret* i *capet*.

II

Arribats en aquest punt, sembla clar que quan parlem de poesia infantil hauríem de pensar, d'entrada, en allò que té de *poètic* (per evanescent i redundat que pugui resultar el concepte). I després, en els recursos que s'hi despleguen per fer accessible aquesta poèticitat als infants lectors. La consciència dels destinataris, en perfecte equilibri amb la mirada estètica, renovada per la via de la creació lírica, sobre la realitat, té una magnífica mostra en aquest text de Núria Albertí, d'*Els meus primers haikús* (El Cep i la Nansa, 2017):

Para la pluja.
Veig créixer sobre l'herba
dos ulls de cargol!

Com és sabut, l'haikú és un poema tradicional japonès que, amb una estructura definida (solen ser tres versos breus, generalment de 5, 7 i 5 síl·labes), respon a la intenció literària de "fotografiar l'instant", per la qual cosa el poeta manté una actitud d'escolta i d'atenció detinguda davant dels fets més ínfims i efímers. Albertí tria aquesta fórmula per copsar el moment en què, acabada la pluja, surten els caragols (com en la composició de Marçal). No hi ha ni l'emoció del parlant ni les grans metàfores habituals del gènere. Com els bons haikús, el text es despulla d'accessoris per concentrar-se en la captació de la meravella fugissera d'un esdeveniment insignificant. D'una banda, l'autora ens descriu sintèticament aquest moment, que tenim la sensació d'estar veient com si fóssim amb ella; de l'altra, el recrea amb un detall clau per entendre la categoria literària del poema: els

ulls del caragol no *apareixen*, com es podria esperar, sinó que *creixen* igual que l'herba, cosa que suposa la fusió dels éssers vius observats. Un cop més, la profunditat en la simplicitat. Una profunditat senzilla que els infants poden comprendre.

Aquest segon exemple permet insistir en un dels trets essencials de la poesia infantil de qualitat que ja constatarem en el poema de Marçal: la imatge poètica ofereix, sempre, una mirada nova sobre la realitat. Tot sovint, aquesta realitat és la naturalesa (les flors, els animals...) a causa de la relació de proximitat que, tradicionalment, els infants han mantingut amb l'entorn natural, associada a l'enlluernament i la sorpresa que experimenten davant la vida en les seves formes més minúscules o passatgeres, com un cargol a l'herba o un pètal que es desprèn d'un gerani.

III

Fins aquí, hem intentant portar l'atenció del lector cap a la premissa de la qual qualsevol mediador de lectura literària hauria de partir: malgrat la seva aparent senzillesa, la poesia infantil ha de ser, abans de res i sobretot, poesia amb majúscules. Perquè la poesia per a infants, si és de qualitat, no constitueix un estricte trànsit cap a les veritables mostres del gènere poètic (una parada intermèdia en un trajecte massa llarg per fer-lo de cop): ofereix una producció literària amb entitat pròpia que canalitza una experiència estètica en si mateixa, que amplia la mirada sobre el món del lector (infantil i adult) en presentant-li noves maneres d'anomenar-lo, comprendre'l i percebre'l i, per tant, de viure'l i d'habitar-lo. Això fa, també, "Lego" de Carles Cano, de *Poemes sense diminutius* (Bromera, 2006), que mitjançant el paral·lelisme entre el joc infantil i la poesia ens els fa veure, tots dos, des d'una perspectiva diferent:

Un xiquet
jugant amb un lego,
és un poeta
buscant un poema.
A voltes sobren paraules,
o peces de a dos.
Altres, no hi ha manera
de trobar una rajola esdrúixola.
Les paraules grogues
són millors que les verdes
per a contar deserts
o construir camells,
però amb les verdes,

es pot dir un bosc,
muntar una serp,
o alçar una palmera.
Res de tot açò es pot fer
amb les paraules blaves
que, tanmateix, són necessàries
per als poemes tristos,
i per a fer el mar.
Un poeta
jugant amb les paraules
és un xiquet
buscant un poema.

L'equiparació entre les peces del joc i els mots funciona, aquí, com a metàfora dels recursos de què hom disposa per a un acte de creació entès com a *construcció*. L'infant i el poeta saben que compten amb unes determinades opcions per fer tangible la seva obra. Tant si es tracta d'una casa com d'un poema, cal combinar materials de diverses llargades, amplituds i tonalitats. I cal fer-ho adequadament perquè el resultat sigui el desitjat. La tria, és clar, depèn de què es vulgui construir.

La identificació entre el xiquet i el poeta, d'una banda, i el joc i la creació poètica, de l'altra, es fa definitiva amb el desplaçament de termes del final, en què la creació poètica se superposa al joc infantil. Amb aquesta superposició, el poema de Carles Cano porta el lector a reflexionar sobre la construcció literària mateixa. I, en especial, deixa a l'aire una imatge d'intensa significació, potentíssima, que ens retorna al pilar central d'aquest article: el convenciment sobre les falses fronteres entre la poesia infantil i la poesia *tout court*. Tan de bo que com a mediadors, quan ens plantejem portar poemes a les aules, ho fem amb aquest plantejament. Segur que els petits lectors ens ho agrairan.

Per saber-ne més:

Bajour, C. (2018). Todo necesita del silencio: respiración, cuerpo y pausa en la poesía infantil contemporánea. *Linternas y bosques. Literatura infantil y juvenil* (2018). En línia: <https://linternasybosques.wordpress.com/2018/03/06/todo-necesita-del-silencio-cecilia-bajour-respiracion-cuerpo-y-pausa-en-la-poesia-infantil-contemporanea/>

Prats, M. (2008). De poesia per a infants, encara. *Faristol* 61, p. 7-10. En línia: https://www.clijcat.cat/faristol/descargas/61/2_61.pdf

I un recurs en línia: www.viulapoesia.com